

Smrdokavra

Al Vrezec

Smrdokavra, plaha ptica eksotičnega videza, je značilna vrsta visokodebelnih sadovnjakov, ekstenzivne kulturne krajine, grmišč in gozdnih obrobij. Iz svojih afriških prezimovališč se k nam vrne šele v aprilu, ko samci že prično s svojo blago preprosto pesmijo, up-pu-pup, klicati samice. Danes žal vse prepogosto neuspešno. Smrdokavra je namreč ena tistih vrst, ki jo je sodobna človeška modernizacija najbolj udarila.

Foto: Doro Velkova

Najbolj priljubljeno gnezdišče Smrdokavre je drevesno duplo.

Smrdokavro *Upupa epops* po klasičnem sistemu ptic uvrščamo med vpijate Coraciiformes, kamor med drugim spadajo tudi vodomec *Alcedo atthis*, čebelar *Merops apiaster* in zlatovranka *Coracias garrulus*. Vendar so moderne molekularno-biološke raziskave, ki so dodobra prevetritele sistem ptic, pokazale, da je morda resnica drugače. Smrdokavro in še nekaj njej sorodnih ptic, ki živijo izključno v Afriki, so združili v poseben red smrdokavr *Upupiformes*. Še več, prej enovrstnemu rodu smrdokavr *Upupa* so dodali še eno vrsto, afriško smrdokavro *Upupa africana*, ki je bila sicer opisana kot ena od smrdokavrinih podvrst. Za nekatere podvrste še vedno ni jasno, ali so vrste ali le podvrste. Kakorkoli že, smrdokavra je sedaj edina vrsta v svojem novem redu, ki živi tudi zunaj Afrike. Poseljuje namreč še Evropo in precejšnji del Azije, njena glavna prezimovališča so poleg Afrike še Indija in JV Azija. Majhna populacija prezimuje tudi v Evropi, na jugu Španije in Sicilije. Kje prebijejo zimo slovenske smrdokavre, še ni znano, vendar različni raziskovalci domnevajo, da večina evropskih smrdokavr prezimi v južnoevropskih in severnoafriških zimovališčih, nekatere se verjetno odpravijo tudi južno od Sahare.

Smrdokavra je ptica odprte krajine, ki si za svoje gnezdišče izbere največkrat drevesna dupla, naseli se tudi v skalne razpoke, v hišne line ali podstreške, najdemo jo celo v talnih rovih, zadovolji se tudi z gnezdilnico. V gnezdo samica v maju položi 4 do 10 jajc, redko celo do 12. Mladiči so gnezdomci in ostanejo v gnezdu 26 do 29 dni. Iz gnezda poleti dobra polovica mladičev, medtem ko na primer pri vijeglavki *Jynx torquilla*, ki deli življenjski prostor s smrdokavro, iz gnezda poleti v povprečju 60 do 70 odstotkov izvaljenih mladičev. Posebnost smrdokavre, po kateri je dobila tudi ime, je način obrambe v gnezdu pred plenilci. Med gnezdenjem pri samici in pozneje tudi pri mladičih v trtični žlezi nastaja smrdeč izloček. Pri samici so opazovali, da lahko ta izloček izbrizga tudi do 30 cm daleč. Smrad izločka je tako močan, da odžene še tako lačnega

SMRDOKAVRA

plenilca. Smrdokavre so nekakšni dihurji ptičjega sveta. Drugi način, ki ga smrdokavre uporabljajo za odvrčanje plenilcev, je sikanje, ki je sicer značilno še za veliko drugih v duplih gnezdečih ptic. Svoje razburjenje zunaj gnezda izražajo smrdokavre na prav svojevrsten način z dviganjem in spuščanjem edinstvene naglavne perjanice. Prav zanimivo je zato opazovati samca, ki se kot kak petelinček razburja na svojem teritoriju. Zaradi smrdeče obrambe v gnezdu in perjanice se smrdokavre ponekod ne držijo zaman vzdevki, kot so "divji petelinček", "zlati petelinček", "smrdulj" ali "usranc petelin".

Smrdokavra je žužkojeda ptica, le tu in tam upleni tudi plazilca ali žabo. Teknejo ji tudi polži, deževniki in pajki, vendar so v njeni prehrani zastopani le z manjšim deležem. Smrdokavra je specialist za lov na žuželke, tako na odrasle kot na ličinke. Lovi na tleh, zato ni presenetljivo, da se s smrdokavro pogosto srečamo, ko stika za plenom med travnimi bilkami ali grudami zorane prsti, neredko pa brska tudi po živalskih iztrebkih in mrhovini, ki privlači najrazličnejše žuželke. Smrdokavre najraje plenijo hrošče (zlasti krešiče Carabidae, kozličke Cerambycidae in ličinke majskih hroščev *Melolontha* ter pokalic Elateridae), bramorje *Gryllotalpa gryllotalpa* in murne *Gryllus*. Na njihovem jedilniku so pogosto tudi gosenice metuljev. Insekticidi in drugi strupi so dandanes žal dodobra zdesetkali populacije žuželk, saj se sodobno kmetijstvo v želji po čimvečjem pridelku želi čimbolj ograditi od narave in se obvarovati pred temi "škodljivimi" bitji. Posledice so hude tudi za smrdokavro.

Druuga plat zgodbe o smrdokavri je njeno preživetje in obstoj. Prihodnost smrdokavri ni naklonjena. Smrdokavra

spada namreč v skupino najbolj ogroženih slovenskih ptic. Prva v tej skupini sta črnoglav starnad *Emberiza melanocephala* in rjavoglav srakoper *Lanius senator*, ki sta v Sloveniji skoraj neopazno izumrla že sredi 80-ih let. Izginotja južne postovke *Falco naumanni* sredi 90-ih let se je slovenska ornitološka javnost že nekoliko bolj zavedala in narejeni so bili celo poskusi, da bi jo rešili. Brezuspšno! Naslednja na spisku je zlatovranka, ki z nekaj pari še vedno živetari nekje na Štajerskem. Prav osupljivo je, če vzamemo v roke stare Reiserjeve bukve iz začetka 20. stoletja, kjer beremo, da je bila zlatovranka v tistih časih pogosta in povsem običajna ptica. Zlatovranki takoj za petami sta črnočeli srakoper *Lanius minor* in čuk *Athene noctua*. Prvi že nekaj let vztraja v Sloveniji z nekaj pari, populacija drugega pa se je zadnjih letih močno zmanjšala in z nesluteno hitrostjo drvi proti številu nič. Tako in že smo pri smrdokavri, katere populacija se počasi zmanjšuje z vse večjo intenzifikacijo kmetijstva, umiranjem starih visokodebelnih sadovnjakov in s kopičenjem vse večjih količin pesticidov. Dandanašnji, ko so asfaltne ceste speljane že takorekoč do vsakega zelnika, je vse manj prostora za žlahtne lepote narave. Ornitologi poskušamo dognati, kako vzpostaviti ravnovesje med človekom in pticami. Žal pa z grozo ugotavljamo, da nas čas in uničujoči človeški razvoj prehitevata. Pesti nas predvsem pomanjkanje raziskav in ugotovitev, na osnovi katerih bi zanesljivo lahko pomagali ogroženim pticam. Večinoma lahko, tako kot pri južni postovki, le nemočno opazujemo, kako ptice izginjajo. Zgodba o Sloveniji kot vroči točki Evrope glede pestrosti živih bitji, ki jo je opeval dr. Narcis Mršič, se tako počasi, a vztrajno razblinja.

In smrdokavra. Ali jo sploh še hočemo? ■ ■ ■

Prenova rdečega seznama

V zadnjem četrtletju preteklega leta smo v DOPPS-u pripravili prenovljeni Rdeči seznam ogroženih gnezdil Slovenije. Pripravili smo tudi izčrpen pregled virov ogrožanja za vrste z Rdečega seznama. Prenove seznama smo se lotili na pobudo Uprave za varstvo narave pri MOP, ki pripravlja analizo stanja biotske pestrosti v Sloveniji. Rdeči seznam bo objavljen v Uradnem listu kot podzakonski akt novega Zakona o ohranjanju narave. Pri delu se je pokazalo, da je bil seznam več kot potreben prenovi. Kar za pet vrst smo ugotovili, da v Sloveniji ne gnezdi več in smo jih zato uvrstili v kategorijo izginulih. To so bobnarica, kvakač, južna postovka, žalobna sinica in konopeljščica. Pri delu so sodelovali naslednji člani društva: Janez Gregori, Tomaž Jančar, Tomaž Mihelič, Borut Štumberger, Milan Vogrinič in Al Vrezec.

Tomaž Jančar

Drage članice, dragi člani,

Vse, ki ste že prejeli obnovitveno pismo za članstvo v letu 2001, še enkrat prosimo, da izpolnjen obrazec "Obnove članstva v DOPPS za leto 2001" vrnete v priloženi kuverti na naš naslov. V pisarni DOPPS namreč pripravljamo novo bazo članov, ki bo omogočala ažurno spremljanje članstva. Zaradi spremembe sistema članarin in Vaših osebnih podatkov nam boste na ta način zagotovili pravilne vhodne podatke. Vsem, ki ste obrazec že poslali, se pristrčno zahvaljujemo.